

Waldemar Zieliński
Związek Polskich Artystów Fotografików
Bystrzyca Kłodzka

**Jean Paar – fotograf i pisarz związany
z Wrocławiem i ziemią kłodzką**

**Jean Paar – photographer and writer associated
with Wrocław and the Kłodzko region**

Streszczenie

Jean Paar – malarz, retuszer, pisarz, okultysta i fotograf – pracował w Glasgow, Wrocławiu, Długopolu-Zdroju, Kolonii, Łądku-Zdroju i Berlinie. W 1887 r. w Glasgow ogłaszał się jako operator i retuszer negatywowy, a w 1889 r. pojawił się we Wrocławiu, gdzie miejskie księgi adresowe wymieniają go do 1896 r. Początkowo pracował jako retuszer, potem zaczął prowadzić własne atelier fotograficzne. Od 1890 r. rozpoczął też karierę jako pisarz i popularyzator retuszu w fotografii. W 1897 r. był mieszkańcem Długopola-Zdroju i członkiem sekcji Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego (GGV – Glatzer Gebirgsverein). Od listopada tegoż roku mieszkał już w Berlinie. W latach 1904–1905 przebywał w Kolonii, a 1 X 1906 r. przeniósł swoje atelier z Berlina do Łądko-Zdroju. Działo ono zapewne dość krótko, bo w 1907 r. był ponownie w Berlinie. W 1914 r. w Hermsdorf świętował 25 lat działalności swojego atelier. Napisał co najmniej kilkanaście książek, w tym kilka o retuszu negatywowym i pozytywowym. Wydawał także książki dotyczące techniki powiększania fotografii, oświetlenia w atelier, o artystycznych tłach i winietowaniu. Ponadto pisał opowiadania, powieści oraz artykuły z dziedziny psychologii, parapsychologii i okultyzmu. Napisał

też powieść sceniczną. Jean Paar zmarł najprawdopodobniej w 1935 lub 1936 r.

Słowa kluczowe: Berlin, Długopole-Zdrój, Glasgow, historia fotografii, Jean Paar, Kolonia, Łądek-Zdrój, literatura, okultyzm, oświecenie, parapsychologia, retusz, Wrocław.

Jean Paar – malarz, retuszer, pisarz, okultysta i fotograf – urodził się najprawdopodobniej w 1860 roku¹. Fotografował w Glasgow, Wrocławiu, Długopolu-Zdroju, Kolonii, Łądku-Zdroju i Berlinie. W listopadzie 1887 r. mieszkając pod numerem 40 przy Blantyre Street, Overnewton, w Glasgow ogłaszał się jako operator i retuszer negatywowy oraz że przyjmie w Londynie pracę z lepszą gażą w którymś z renomowanych zakładów, jako retuszer². W 1889 r. pojawił się we Wrocławiu. Początkowo pracował jako retuszer, potem zaczął prowadzić własne atelier fotograficzne³. W księgach adresowych Wrocławia jest wymieniony w latach 1890–1891 jako retuszer przy Enderstraße 13 (II piętro, obecnie ul. Henryka Pobożnego), w latach 1892–1895 jako fotograf przy Parkstraße 22 (I piętro, obecnie ul. Parkowa), a w 1896 r. też jako fotograf przy Fürstenstraße 92 (I piętro, obecnie ul. Grunwaldzka)⁴. W 1890 r. rozpoczyna też swoją karierę jako pisarz i popularyzator technik fotografii⁵. 13 i 14 września 1894 r. Jean Paar brał udział w kongresie delegatów niemieckich i austriackich stowarzyszeń fotograficznych we Frankfurcie nad Menem⁶. Przynajmniej do końca marca 1897 r. był członkiem sekcji Długopole-Zdrój Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego (GGV – Glatzer Gebirgsverein) i zarazem mieszkańcem Długopola⁷.

---

1 <https://portal.dnb.de/opac.htm?method=simpleSearch&cqlMode=true&query=idn%3D1050516214> (dostęp 12.03.2017).

2 „The Photographic News“ 1887, nr 1522 (4 XI), s. v.

3 *Adreßbuch Breslau 1890*, I. Theil 1, s. 380; I. Theil 2, s. 63.

4 *Adreßbuch Breslau 1891*, I. Theil 1, s. 394, I. Theil 2, s. 64; *Adreßbuch Breslau 1892*, I. Theil 1, s. 409, I. Theil 2, s. 274; *Adreßbuch Breslau 1893*, I. Theil 1, s. 420, II. Theil, 5, s. 677; *Adreßbuch Breslau 1896*, I. Theil 1, s. 476, II. Theil 6, s. 303.

5 Bibliografia jego publikacji zamieszczona została na końcu artykułu.

6 „Photographische Chronik“ 1895, nr 35 (27 VIII), s. 282.

7 Jahresbericht nebst Mitglieder Verzeichnis des Gebirgs-Vereins der Grafschaft Glatz 1896/1897, s. 39.

W listopadzie 1897 r. mieszkał już w Berlinie przy Bleibtreustraße 3. Napisał wtedy artykuł *Artystyczne tła na negatywie*⁸. W 1898 r. prowadził polemikę na temat prawa autorskiego w fotografii⁹ i napisał kolejny tekst pt. *Tworzenie się winiety w aparacie*¹⁰. W księgach adresowych Berlina w 1899 r. jego atelier malarskie oferowało naukę retuszu i malarstwa, a także usługę likwidacji winietowania w aparatach fotograficznych w Charlottenburgu (obecnie dzielnica Berlina) przy Bleibtreustraße 3, a w 1900 r. przy Schleswiger Ufer 16¹¹. W 1901 r. występuje jako malarz portretów przy Lehrterstraße 55¹². W kolejnych latach: 1902–1905, 1907 i 1910, nie został już wymieniony w księgach adresowych Berlina.

W 1903 r. pisał w czasopiśmie fotograficznym „Gut Licht” o różnych najnowszych rodzajach papieru fotograficznego¹³. W latach 1904–1905 przebywał w Kolonii. W księgach adresowych tego miasta widnieje jako malarz i literat (pisarz) zamieszkały przy Landgrafenstraße 66 (1905) oraz jako właściciel biura przy Zülplicherstraße 12 (1906)¹⁴. Mieszkając w Kolonii, wyjeżdżał z wykładami do Frankfurtu nad Menem na posiedzenia Stowarzyszenia Konserwacji Fotografii i Sztuk Pokrewnych. 14 listopada 1904 r. anonsował swoje wykłady „Sztuka i kobieta” oraz „Nagość w życiu i sztuce”¹⁵, a 10 kwietnia 1905 r. wykład „Dziecko i sztuka”¹⁶. W październiku 1905 r. Jean Paar przeniósł atelier fotograficzne oraz naukę malarstwa, retuszu i wykonywania powiększeń z Lindenthal (dzielnica Kolonii) do Berlina na Ramlerstraße 32¹⁷. W księdze adresowej tego miasta z 1906 r. odnotowany jest jako malarz i pisarz przy Ramlerstraße

---

8 *Ueber künstliche Hindergründe im Negativ*, „Photographische Rundschau und Mitteilungen” 1898, s. 245, s. 278.

9 „Photographische Chronik” 1898, nr 40 (27 IX), s. 369–370.

10 *Einrichten zum Vignettieren in der Camera*, „Photographische Rundschau und Mitteilungen” 1899, s. 60.

11 *Adreßbuch Berlin 1899*, Theil I, s. 1073, Theil V, s. 22; *Adreßbuch Berlin 1900*, Theil I, s. 1134, Theil III, s. 540.

12 *Adreßbuch Berlin 1901*, Theil I, s. 1181, Theil III, s. 363, Theil IV, s. 176.

13 *Jahrbuch für Photographie und Reproduktionstechnik für das Jahr 1903*, s. 530.

14 *Adreßbuch Köln 1905*, Theil II, s. 489, Theil III, s. 270; *Adreßbuch Köln 1906*, Theil I, s. 516, Theil III, s. 562.

15 „Photographische Korespondenz” 1904, nr 531, s. 567.

16 „Photographische Korespondenz” 1905, nr 536, s. 229–231.

17 „Photographische Chronik” 1905, nr 85, s. 539.

32 (III piętro)¹⁸. 1 października 1906 r. przeniósł swoje atelier z Berlina do Łądka-Zdroju¹⁹. Działo ono zapewne dość krótko, bo w 1907 r. był ponownie w Berlinie przy Kaiserstraße 35²⁰. W latach 1908–1911 zameldowany był jako fotograf (wykonawca powiększeń) i pisarz przy Kaiserstraße 35 (II piętro)²¹. W latach 1912–1913 podawał te same zawody, ale mieszkał przy Schleswiger Ufer 11 (w 1913 r. Schleswiger Ufer 5)²². W księgach adresowych Berlina z lat następnych żadnych zapisów o nim nie ma. W tym czasie przeprowadził się do Hermsdorf, miejscowości, która została włączona do Berlina w 1920 r. W 1914 r. świętował tam 25 lat działalności swojego atelier²³. Z tego roku pochodzi również portret Jeana Paara, który udało się odnaleźć w berlińskiej bibliotece (il. 1 i 2²⁴).

W księgach adresowych Berlina dane o nim pojawiają się ponownie w latach 1922–1936²⁵. Zajmuje wtenczas lokal przy Steinmetzstraße 2 (II piętro), na początku jako malarz i pisarz, a od 1933 r. już tylko jako pisarz. Aktualnie można stwierdzić, że napisał co najmniej kilkanaście książek, w tym kilka o retuszu negatywowym i pozytywowym. Niektóre z nich były wielokrotnie wznawiane, wśród nich m.in. *Die Retouche der Photographie. Lehr- und Handbuch für Retoucheure und Solche, die es werden wollen* (Retusz fotografii: nauczanie i podręcznik dla retuszerów i tych, którzy chcą nimi zostać); *Mehr Licht. Photographische Beleuchtungsstudie* (Więcej światła. Fotograficzne studio oświetleniowe); *Leitfaden der Retouche des photographischen Bildes. Anleitung zur Erlernung der Negativ- und Positiv-Retouche* (Przewodnik po retuszowaniu obrazu

18 *Adreßbuch Berlin 1906*, Theil I, s. 1630, Theil III, s. 622.

19 „Photographische Chronik” 1906, nr 79 (26 IX), s. 489.

20 *Adreßbuch Berlin 1908*, Theil I, s. 1863, Theil III, s. 369, Theil IV, s. 312.

21 *Adreßbuch Berlin 1908*, Theil I, s. 1863, Theil III, s. 369, Theil IV, s. 312; *Adreßbuch Berlin 1909*, Theil I, s. 1966, Theil III, s. 378; *Adreßbuch Berlin 1910*, Theil III, s. 387, Theil IV, s. 328; *Adreßbuch Berlin 1911*, Theil I, s. 2141; Theil III, s. 395, Theil IV, s. 323.

22 *Adreßbuch Berlin 1912*, Theil I, s. 2209; Theil III, s. 762, Theil IV, s. 339; *Adreßbuch Berlin 1913*, Theil I, s. 2258, Theil III, s. 762, Theil IV, s. 353.

23 „Photographische Chronik” 1914, nr 13 (11 II), s. 84.

24 <http://gso.gbv.de/DB=2.1/SET=3/TTL=12/SHW?FRST=8/PRS=HOL> (dostęp 12.03.2017); fotografia z 1914 r., 15,5×10,5 cm, pochodząca ze zbioru Franza Brümmera (1836–1923), pedagoga i leksykografa, wykonana w atelier fotograficznym Emila Schrötera, przez C. Bläsinga w Spandau, z autografem Jeana Paara (w zbiorach Staatsbibliothek zu Berlin).

25 *Adreßbuch Berlin 1922*, Theil I, s. 2346; *Adreßbuch Berlin 1933*, Theil I, s. 1958; *Adreßbuch Berlin 1936*, Theil I, s. 1951.

fotograficznego: wskazówki dotyczące dokładnego poznania retuszu negatywowego i pozytywowego); *Die gebräuchlichsten Vergrößerungs- und Contactverfahren mit Entwicklung* (Najczęstsze procedury powiększania i wykonywania odbitek kontaktowych wraz z wywołaniem)²⁶. Pisał też artykuły z dziedziny fotografii, m.in. *Das wahre Wesen der Retouche* (Prawdziwa istota retuszu)²⁷, *Celloidin contra albumin*²⁸ oraz *Stil und stilvoll* (Styl i szykowny styl)²⁹, a w 1895 r. *Hintergrund und Beiwerk* (Tło i akcesoria)³⁰. Wydawał także książki dotyczące techniki powiększania fotografii, oświetlenia w atelier, o artystycznych tłach i winietowaniu. Ponadto pisał opowiadania, powieści oraz artykuły z dziedziny psychologii, parapsychologii i okultyzmu. Napisał też powieść sceniczną³¹. Nie znamy dokładnej daty śmierci Jeana Paara – najprawdopodobniej miało to miejsce w 1935 lub 1936 r.

Współcześnie pojawiają się hipotezy, że Jean Paar pisał też pod pseudonimem S. Ipares³². W tej sytuacji należałoby mu przypisać wzbudzającą kontrowersje pozycję: *Geheime Weltmächte – Eine Abhandlung über die Innere Regierung der Welt* (Tajne Światowe Mocarstwa – traktat o wewnętrznym rządzie świata) – wydaną w Monachium w 1936 r. Brakuje jednak na to dowodu. Inne hipotezy, których od kilku lat w Internecie wiele się pojawiło, mówią, że pisarz Harry Dörfel (ur. 5 listopada 1873 r., zm. grudnia 1966 r.) – okultysta, satanista i sekretarz generalny niemieckiej sekcji Towarzystwa Teozoficznego – pisał pod pseudonimami S. Ipares oraz Jean Paar. Na to też nikt dotychczas nie przedstawił dowodów. Są to tylko domysły, których istnienie wynika zapewne z chęci przypisania Dörfelowi dość

---

26 <http://gso.gbv.de//DB=2.1/SET=2/TTL=12/NXT?FRST=12/SHRTST=20> (dostęp 12.03.2017).

27 *Das wahre Wesen der Retouche*, „Photographische Mitteilungen” 1894, z. 8 (VII), s. 121–123.

28 *Celloidin contra Albumin*, „Photographische Mitteilungen” 1894, z. 10 (VIII), s. 154–158, z. 11 (IX), s. 168–171.

29 *Stil und stilvoll*, „Photographische Mitteilungen” 1894, z. 16 (XI), s. 247–249.

30 *Hintergrund und Beiwerk*, „Photographische Chronik” 1895, nr 5 (29 I), s. 33–36.

31 <http://gso.gbv.de//DB=2.1/SET=2/TTL=12/NXT?FRST=12/SHRTST=20> (dostęp 12.03.2017).

32 <http://studgenpol.blogspot.com/2011/03/ein-autor-der-theosophischen-szene.html> (dostęp 12.03.2017).

bogatej spuścizny literackiej Jeana Paara, natomiast jedno jest pewne: Jean Paar i Harry Dörfel to dwie różne osoby, których dane znajdują się w księdze adresowej Berlina na rok 1935 jednocześnie³³. Poza tym trudno sobie wyobrazić występowanie osób w realnych księgach adresowych pod pseudonimem literackim (!).

Bibliografia

Adreßbuch für Breslau 1890–1896.

Adreßbuch für Koeln 1905–1906.

Berliner Adreßbuch, Berlin 1897–1936.

Jahrbuch für Photographie und Reproduktionstechnik für das Jahr 1903.

Jahresbericht nebst Mitglieder Verzeichnis des Gebirgs-Vereins der Grafschaft Glatz 1896/1897.

Paar J., Die Retouche der Photographie: Lehr- und Handbuch für Retoucheure und Solche, die es werden wollen, Halle 1890.

Paar J., Mehr Licht. Photographische Beleuchtungs-studie, Breslau-Scheitnig 1891/1901.

Paar J., Leitfaden der Retusche des photographischen Bildes: Anleitung zur gründlichen Erlernung der Negativ- u. Positiv-Retouche, Düsseldorf 1894/1901/1904.

Paar J., Weissdornblüthen, Breslau 1895.

Paar J., Der moderne Hintergrund und die Vignettenmalerei in der Photographie, Berlin-Charlottenburg 1898.

Paar J., Die gebräuchlichsten Vergrößerungs- und Contactverfahren mit Entwicklung, Düsseldorf 1900.

Paar J., Natur, Wahrheit und Dichtung. Materialistisch-spiritualistische Betrachtungen, Leipzig 1901/ Paderborn 2012/2016.

Paar J., Leitfaden der Retouche für Negativ und Positiv. Anleitung zur gründlichen Erlernung der gesamten Negativ- und Positiv-Retouche, Leipzig 1904 (1909 wyd. IV).

Paar J., Fritsch G., Daelen Ed., Nackte Schönheit: ein Buch für Künstler

---

³³ *Adreßbuch Berlin 1935, Theil I, s. 441, Theil I, s. 1901.*

- und Ärzte*, Stuttgart 1907.
- Paar J., *Weißer und schwarzer Magie und Anderes*, Bad Schmiedeberg & Leipzig/Graz 1912/2005/2008.
- Paar J., *Warum und wozu der Weltkrieg 1914–1915?*, Leipzig 1915.
- Paar J., *Rotes Edelweiß und andere seltsame übersinnliche Begebenheiten a.d. Zeit des Weltkrieges 1914–16. Zum Teil nach wahrheitsgetreuen Berichten ... wiedergegeben von Jean Paar*, Pforzheim 1916.
- Paar J., *Im Dämmerlaude und andere übersinnliche Begebenheiten*, Leipzig 1919.
- Paar J., *Eine Sylvesterfeier*, Lorch 1919.
- Paar J., *Charfreitagszauber und andere merkwürdige Erzählungen*, Bad Schmiedeberg & Leipzig 1923.
- Paar J., *Der geheimnisvolle Fährmann; Erzählung*, Brandenburg 1929.
- Paar J., *Schwester Maria: ein Bühnen-Roman*, Leipzig 1931.
- Paar J., *Wiederverkörperung, Seelenwanderung und Seelenwandelung*, Zeitschrift für Parapsychologie 1907, z. 3 (III), s.165–173, z. 4 (IV), s. 240–244, z. 5 (V), s. 304–309.
- Paar J., *Goethe, Schiller und Lessing als Spiritualisten*, Zeitschrift für Seelenleben 1909.
- Paar J., *Horchetauf! Ein Mahnwort an Freund und Feind in ernster Zeit*, Zeitschrift für Seelenleben 1915.
- „Photographische Chronik“ 1895, 1898, 1900, 1905, 1906, 1910, 1914.
- „Photographische Korespondenz“ 1895, 1904, 1905.
- „Photographische Mitteilungen“ 1894.
- „Photographische Rundschau und Mitteilungen“ 1898, 1899.
- „Photographie und Reproductionstechnik“ 1903.
- „The Photographic News“ 1887.
- Zander H., *Anthroposophie in Deutschland. Theosophische Weltanschauung und gesellschaftliche Praxis 1884–1945*, Göttingen 2007.
- Zieliński W., *Fotografowie krajoznawcy z hrabstwa kłodzkiego (Grafschaft Glatz) wśród członków Kłodzkiego Towarzystwa Górskiego w latach 1881–1914*, „Prace Naukowe Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Częstochowie. Seria: Edukacja Plastyczna” 2003, z. II.

Summary

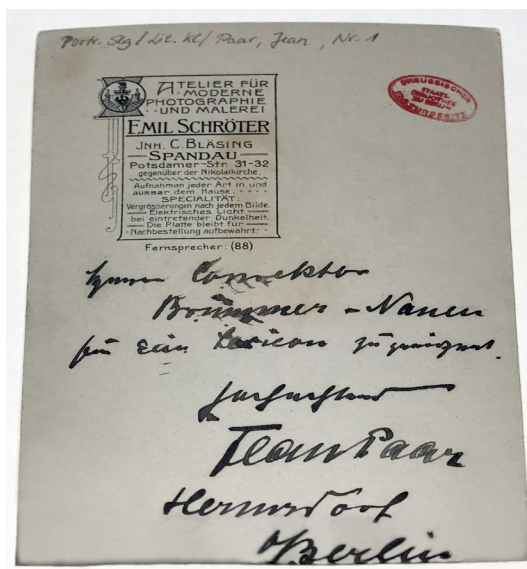
Jean Paar – painter, retoucher, writer, occultist and photographer – worked in Glasgow, Wrocław, Długopole-Zdrój, Cologne, Łądek-Zdrój and Berlin. In 1887 in Glasgow he announced himself as an operator and retoucher. In 1889 he appeared in Wrocław. Initially, he worked as a retoucher, then he began to run his own photographic studio. The address books of Wrocław mention it until 1896. From 1890, he began his career as a writer and populariser of retouching in photography. In 1897, he was a resident of Długopole-Zdrój and a member of the Kłodzko Mountain Association section (GGV – Glatzer Gebirgsverein). From November 1897, he already lived in Berlin. In the years 1904–1905 he stayed in Cologne. On October 1, 1906, he moved his studio from Berlin to Łądek-Zdrój. It probably worked quite briefly, because in 1907 he was again in Berlin. In 1914 in Hermsdorf he celebrated 25 years of his atelier's activity. He wrote at least a dozen or so books, including a few about negative and positive retouching. He also published books on techniques for enlarging photography, lighting in an atelier, artistic backgrounds and vignetting. In addition, he wrote short stories, novels and articles in the field of psychology, parapsychology and occultism. He also wrote a stage novel. Jean Paar died probably in 1935 or 1936.

Key words: Berlin, Cologne, Długopole-Zdrój, Glasgow, history of photography, Jean Paar, Łądek-Zdrój, lighting, literature, occultism, parapsychology, retouch, Wrocław

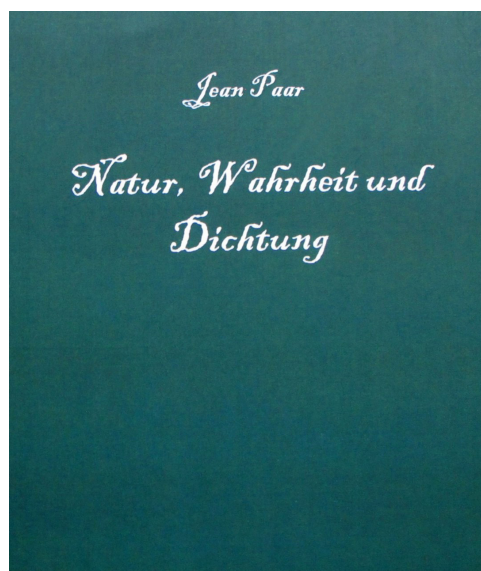
1. Portret Jeana Paara, 1914 r., 15,5×10,5 cm, w zbiorach w Berlinie: Staatsbibliothek und Berlin-Preussischer Kulturbesitz

2. Rewers portretu Jeana Paara (wysłany z Hermsdorf do leksykografa niemieckich poetów i pisarzy Franza Brümmera z własnoręcznym zezwoleniem i podpisem)

3. Okładka książki o retuszu *Leitfaden der Retouche für Negativ und Positiv* (Przewodnik retuszu negatywów i pozytywów), wyd. IV, Leipzig 1909. Źródło: aukcja internetowa

4. Okładka książki autorstwa Jeana Paara z dziedziny filozofii, okultyzmu, astrologii i mistyki. *Natur, Wahrheit und Dichtung. Materialistisch-spiritualistische Betrachtungen* (Natura, prawda i bóstwo. Rozważania materialistyczno-spirytystyczne), Paderborn 2012. W zbiorach Waldemara Zielińskiego